

เรื่อง ตำนานวัดไตรภูมิ

รายละเอียด

จากนิทานปรัมปราที่ชาวบ้านได้เล่าสืบต่อกันมาว่า สมัยเมื่อพระร่วงเจ้าผู้ครองเมืองสุโขทัย บริเวณที่เป็นหมู่บ้านพรานกระต่าย ปัจจุบันนี้เป็นป่าใหญ่ มีเมืองกำแพงเพชรหรือเมืองชากังราว เป็นเมืองลูกหลวง มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น พระร่วงเจ้าจึงให้สร้างถนนจากเมืองสุโขทัยถึงเมืองกำแพงเพชร เพื่อติดต่อกันได้โดยสะดวก ถนนนี้เรียกว่า"ถนนพระร่วง" (อยู่ห่างจากวัดไตรภูมิไป ทางทางทิศตะวันออกประมาณ 1.5 ก.ม.) บริเวณป่าใหญ่นี้มีนายพรานคอยดูแลรักษาป่าและ สัตว์ป่าอยู่เป็นประจำ วันหนึ่งพรานป่าได้พบช้างเชือกหนึ่งมีลักษณะงดงามมากผิดกว่าช้างอื่นๆ จึงนำเรื่องนี้เข้ากราบทูลพระร่วงให้ทรงทราบ อำมาตย์ผู้รู้ดำรับตำราคชลักษณ์ (ตำราคุณลักษณะช้าง) ได้ชักไซร้ นายพรานผู้นั้นถึงลักษณะช้างที่ได้พบอย่างละเอียด จึงรู้ว่าเป็นช้างเผือกแน่นอน สมควรนำมาเป็นช้างคู่พระบารมีพระเจ้าแผ่นดิน พระร่วงจึงรับสั่งให้อำมาตย์ผู้ใหญ่นำความ ช้างจำนวนหนึ่ง เดินทางไปนำช้างเข้ามายังเมืองหลวง โดยให้นายพรานเป็นผู้นำทาง คณะผู้จับช้างเดินทางจากเมืองสุโขทัยมาตามถนนพระร่วง จนถึงบริเวณที่พบช้าง ลงจากถนนเข้าป่า หาช้างเชือกนั้น จนกระทั่งได้พบรอยเท้าและมูลช้างที่ต้องการ จึงติดตามไปเรื่อยๆ จนถึงถิ่นที่ ช้างอาศัยอยู่ (คือบริเวณที่เรียกว่า เขาทุ่งแฝกใกล้ๆ เขาชะอมในปัจจุบัน) เมื่อรู้ถิ่นที่อยู่ของช้าง เรียบร้อยแล้ว ความรู้ช้างจึงได้ตั้งศาลเพียงตาขึ้นในบริเวณนั้น ทำพิธีบวงสรวงเจ้าป่าเจ้าเขา แล้วบอกกล่าวเจ้าป่าเจ้าเขาว่า ช้างเชือกเป็นช้างมงคล สมควรเป็นช้างคู่บารมีของพระเจ้าแผ่นดิน จึงจะขอนำช้างนั้นไปเมืองหลวง ขอให้เจ้าป่าเจ้าเขาอนุญาตให้ด้วย และขอให้จับตัวช้างได้โดยง่ายโดยเร็ววัน และได้บนบานไว้ว่าหาก

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

จับช้างได้ในบริเวณใดจะสร้างวัดขึ้นในบริเวณนั้น เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่เจ้าป่าเจ้าเขาผู้เป็นเจ้าของถิ่น และ เทวดาที่สิงสถิตอยู่บริเวณนั้นด้วย เมื่อบวงสรวงเสร็จ ก็ช่วยกันตัดต้นไม้ทำเป็นช่องทางเดินไว้ให้ช้างเดิน เพราะ ว่าบริเวณนั้นมีต้นไม้ ขึ้นรกทึบมาก ช้างได้ออกมาหากินตามปกติ และเดินเรื่อยไปตามตามแนวต้นไม้ที่ถูกถาง เป็นช่องไว้ โดยไม้ได้ระวางระวางตัวอะไร เพราะไม่เคยมีภัยหรือศัตรูเข้ามารุกรานมาก่อน พวกความช้างจึงช่วย กันจับช้างนั้นได้โดยไม่ลำบากนัก และได้นำไปยังเมืองสุโขทัย ถวายขึ้นระวางเป็นช้างหลวงต่อไป พระร่วงเจ้า ทรงพอพระราชหฤทัยมาก ทรงปูนบำเหน็จรางวัลแก่ทุกคนที่ไปทำงาน โดยเฉพาะนายพรานผู้พบช้าง เมื่อได้ รับ พระราชทานรางวัล ทุกคนยังระลึกถึงคำบนบานต่อเจ้าป่า เจ้าเขา จึงได้มาแผ้วถางบริเวณที่จับช้างได้ ทำการ สร้างวัดขึ้นด้วยเงินทุนที่ได้รับพระราชทานมา ความทราบถึงพระ ร่วงเจ้าทรงอนุโมทนาและขอร่วมสร้างวัด จน กระทั่งเป็นวัดตามที่ต้องการ เมื่อสร้างวัดไว้กลางป่ากลางเขาเช่นนี้ จำเป็นจะต้องโยกย้ายถิ่นที่อยู่ อาศัยเดิมมา ตั้งกรรรายอยู่บริเวณใกล้ๆ วัดด้วย เพื่อสะดวกแก่การดูแลรักษาและรักษาวัด เมื่อมาอยู่กันมากๆ เข้าก็กลายเป็น ชุมชนใหญ่ขึ้นตามลำดับ และคนยุคสุโขทัยที่ว่า "นิยมสร้างวัดเพื่อให้ลูกวิ่งเล่น" วัดที่สร้างขึ้นนั้น คือ วัดไตรภูมิ นี้ จากตำนานปรัมปราเรื่องสร้างวัดนี้ ไม่อาจยืนยันหรือรับรองได้ว่าเท็จหรือจริง

วัดไตรภูมิตั้งอยู่เลขที่ 1 หมู่ที่ 12 ตำบลถ้ำกระต่ายทอง อำเภอพรานกระต่าย แยกจากถนนกำแพงเพชร - สุโขทัย 1 กิโลเมตร วัดไตรภูมิสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยกรุงสุโขทัย จากหลักฐานภายในวัดมีพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย ประดิษฐานบนฐานชุกชี ภายในวิหาร (ปัจจุบันได้บูรณะใหม่ทั้งวิหารและหลวงพ่อสัมฤทธิ์) มีวัดโพธาราม (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) ซึ่งสร้างในสมัยเดียวกัน อยู่ด้านทิศเหนือ โดยมีลำคลองกั้นระหว่าง กลาง วัดไตรภูมิชาวบ้านสมัยก่อน เรียกว่า "วัดใต้" ส่วนวัดโพธาราม เรียกว่า "วัดเหนือ" เมื่อชุมชน พรานกระต่ายเสื่อมลงราวปลายกรุงสุโขทัย วัดไตรภูมิจึงได้กลายเป็นวัดร้างไปด้วย เป็นระยะเวลาประมาณ 300-400 ปี เมื่อชุมชนพรานกระต่ายเกิดขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ราวต้นกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณ พ.ศ.2380 ชาวบ้าน จึงได้ช่วยกันบูรณะวัดไตรภูมิให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของวัดไม่ปรากฏหลักฐานใดๆ ที่พอจะให้สืบค้นได้ จึงไม่อาจทราบได้ว่าใครเป็นผู้สร้าง , สร้างขึ้นในสมัยใด ข้อมูลได้จากการสันนิษฐานประกอบกับคำบอกเล่าที่บอกสืบต่อกันมาเท่านั้น ดังนั้นจึง สันนิษฐานกันว่าวัดไตรภูมิน่าจะสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี แต่จะเป็นปีใดนั้นไม่อาจจะประมาณได้ ที่ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยนั้น ก็เพราะมี หลักฐานปรากฏอยู่ คือวิหารที่อยู่ภายในวัดซึ่งตั้งคู่กับอุโบสถ อาคารวิหาร นั้นสร้างขึ้นใหม่แน่นอน เพราะที่หลังคามีปี พ.ศ. ที่สร้างปรากฏเป็นหลักฐาน อยู่ว่าสร้างในปี พ.ศ.2498

ส่วนภายในวิหารนั้นมีพระพุทธรูปโลหะประเภทเนื้อสัมฤทธิ์อยู่องค์หนึ่ง หน้าตักประมาณวาเศษ ประทับ อยู่บนฐานชุกชี ซึ่งก่อด้วยศิลาแลง ลักษณะเช่นเดียวกับแท่นพระพุทธรูปที่พบเห็นได้ทั่วไปใน เมืองเก่ายุคสุโข ทัย ทั้งที่เมืองสุโขทัย และที่เมืองกำแพงเพชรเอง ลักษณะของพระพุทธรูปและฐานชุกชี ล้วนเป็นของเก่า เพราะ ฉะนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า วัดไตรภูมินี้เป็นวัดเก่าสมัยสุโขทัย เป็นวัดร้างมาในสมัยหนึ่ง อาจจะตั้งแต่ ปลายสมัย

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

กรุงสุโขทัยลงมาจนถึงต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวมระยะเวลาไม่น้อยกว่า 300-400 ปี ที่สันนิษฐานดังกล่าว มีเหตุผลหลายประการ คือ สมัยกรุงสุโขทัยนั้นนิยมสร้างวัดกันมาก เมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง วัดต่างๆ ก็ค่อยๆ ร้างไปทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นวัดใน ตัวเมืองหลวง หรือตามหัวเมืองต่างๆ และยังมีวัดร้างอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันออกของวัดไตรภูมิ ห่างออกไปประมาณ 800 เมตร บริเวณวัดร้างแห่งนี้เดิมที มีหอน้ำ ซึ่งกรุด้วยศิลาแลง มีซากเจดีย์ศิลาแลง และมีต้นมะม่วงใหญ่ๆ ปกคลุมอยู่ ทั้งเป็นเนินดินที่น้ำท่วมไม่ถึง แต่ปัจจุบันกลายเป็นท้องนาไปหมดแล้ว หลักฐานต่างๆ ถูกกลบถูกทำลายไปหมด วัดร้างแห่งนี้ ไม่มีชื่อเรียก แต่ชาวบ้านเรียกว่า "ทุ่งสะปรก" (คงเรียกเพี้ยนมาจากคำว่า "ปรก" ซึ่งเป็นคำเรียกการนั่งสมาธิของพระที่ว่า "นั่งปรก" เพราะสมัยก่อนบริเวณนี้เป็นที่อยู่กรรมฐานของพระ เพิ่งมาหยุดกันเมื่อป่าละเมาะแถวนั้นถูกบุกรุกทำนากัน สาเหตุที่ร้างนั้นคงเป็นเพราะชาวบ้านหนีภัยสงคราม หรือถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยที่กรุงศรีอยุธยาสมัยสร้างเมืองใหม่ ๆ

วัดไตรภูมิเป็นวัดเก่าแก่ แต่คงร้างมานาน เมื่อมีชุมชนมาตั้งหลักแหล่งมากขึ้น จึงได้ช่วยกันบูรณะวัด ให้เจริญขึ้นมา โดยมีเจ้าอาวาส ปกครองวัดไตรภูมิมาแล้ว 10 รูปทั้งรูปปัจจุบัน ส่วนวัดโพธาราม และ วัดทุ่งสะปรก นั้น ก็คงบูรณะบ้าง แต่คงเกินกำลังมากไป จึงปล่อยให้ร้างอยู่อย่างนั้น โดยชุมชนใช้พื้นที่ดินทางทิศตะวันตก สำหรับสร้างบ้านเมืองมากกว่าทางทิศตะวันออก จึงทำให้ทางทิศตะวันออกเป็นวัดร้างและที่ทำเกษตรกรรมอย่างเดียว เพราะเป็นที่ลุ่ม

ส่วนชื่อวัดนั้น คงตั้งขึ้นในภายหลังจากสร้างวัดเสร็จ หากว่าเรื่องสร้างวัดข้างต้นเป็นความจริง เพราะคำว่า "ไตรภูมิ" นั้น ในยุคสุโขทัยตอนต้นยังไม่ปรากฏเรียกกัน มารู้จักกันแพร่หลายก็ในสมัยพระมหาธรรมราชา ลีไท กษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งกรุงสุโขทัย เพราะพระองค์ได้พระราชนิพนธ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาไว้เรื่องหนึ่งชื่อเรื่อง "ไตรภูมิพระร่วง" ซึ่งแพร่หลายมา ตราบเท่าทุกวันนี้ ส่วนชื่อเดิมของวัดเมื่อแรกสร้างเสร็จใหม่ๆ ไม่อาจสันนิษฐานได้โดยประการ ทั้งปวง แต่ถ้าหากว่าวัดนี้ได้สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยตอนปลาย ชื่อว่า "วัดไตรภูมิ" คงเป็นชื่อ เดิมมาตั้งแต่แรก เรื่องชื่อวัดนี้มีการสันนิษฐานได้อีกทางหนึ่งว่า เมื่อวัดนี้ได้ร้างไปนาน ใน ภายหลังจากได้มีผู้คนมาตั้งรกรากทำมาหากันกันมาก กลายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น จึงได้ช่วยกันบูรณะวัดร้าง ขึ้นมาใหม่ เมื่อบูรณะเสร็จ จึงคิดตั้งชื่อวัดใหม่กัน เมื่อมีหลักฐานแน่นอนว่าวัดที่บูรณะกัน ขึ้นมานี้เป็นวัดเก่าสมัยสุโขทัย ประกอบกับมีความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ที่มีปรากฏอยู่ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง จึงได้นำคำว่า "ไตรภูมิ" มาเป็นชื่อวัด เพื่อให้ทราบว่าเป็นคำเก่าครั้งสุโขทัยเป็นเมืองหลวง ทั้งความหมายก็บ่งบอกถึงเรื่องนรกสวรรค์ที่ตนเชื่อถือด้วย (ไตร ภูมิ แปลว่าสามภพ หรือสามภูมิ ได้แก่ ภูมิมนุษย์ ภูมิสวรรค์ และภูมินรก)

ส่วนวัดร้างอีกวัดหนึ่ง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของวัดไตรภูมินั้น ชาวบ้านก็คง จะบูรณะให้เป็นวัดมีพระสงฆ์ เหมือนกัน มีหลักฐานที่เห็นชัดคือ ได้สร้างศาลาเสาไม้มะค่าขนาดใหญ่ไว้ทำบุญกุศลกันหนึ่งหลัง สร้างกุฏิให้พระอยู่อาศัยตั้งชื่อวัดว่า "วัดโพธาราม" ที่ตั้งชื่อนี้คง เป็นเพราะว่าบริเวณวัดร้างแห่งนี้ มีต้นโพธิ์ใหญ่ขึ้นงอกงามหลายต้น ทั้งตรง กลางวัดและด้านเหนือวัด (ปัจจุบันตายเกือบหมดแล้ว) เพราะเป็นวัดมีพระสงฆ์ ทางกรมศาสนา (ยุค

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

นั้นเรียก กระทรวงธรรมการ) จึงได้ขึ้นทะเบียนไว้ ต่อมาเมื่อวัดไตรภูมิเจริญมากขึ้น พระสงฆ์วัดโพธาราม คงขาดผู้นำที่สามารถ จึงย้ายตัวเองมาอยู่เสียที่วัดไตรภูมิ ปล่อยให้วัดโพธารามร้างไปอีกครั้งหนึ่ง ส่วนศาลาใหญ่ วัดนั้นยังคงอยู่ที่เดิม ทางราชการได้ขอใช้เป็นสถานที่เรียนหนังสือของเด็กๆ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2448 เรียกว่า “โรงเรียนวัดโพธาราม” แต่ถึงกระนั้นก็ตาม วัดไตรภูมิก็ได้เข้าไปใช้ศาลาหลังใหญ่นี้ในการทำบุญงานใหญ่ๆ ทุก ครั้ง เช่น งานเทศน์มหาชาติ งานประจำปี งานตักบาตรเทโว ในภายหลังงานประจำปีได้ย้ายมาจัดที่ วัดไตรภูมิ ในปี พ.ศ. 2518 ได้ย้ายศาลาวัด โพธารามมาปลูกที่บริเวณกุฏิวัดไตรภูมิ เพื่อใช้เป็นศาลาหอนั่ง และศาลาการ เปรียญ เป็นอันว่า วัดโพธาราม ได้กลายเป็นวัดร้างโดยสมบูรณ์แบบอิกวาระหนึ่ง ประกอบกับเนื้อที่บริเวณรอบๆ วัดถูกบุกรุกเรื่อยมา จนเหลือบริเวณไม่กว้างขวางอย่างเก่าก่อน

ภาพโดย : http://oknation.nationtv.tv/blog/home/user_data/file_data/201203/05/7678f12c.jpg

คำสำคัญ : วัดไตรภูมิ

ที่มา : พิสุทธิ บุษยพรรณพงศ์ และคณะ. (2547). ฐานพจนานุกรมกระจาย : ข้อมูลประวัติศาสตร์เมือง พจนานุกรมกระจาย อำเภอพจนานุกรมกระจาย จังหวัดกำแพงเพชร. กำแพงเพชร: สภาวัฒนธรรมอำเภอพจนานุกรมกระจาย.

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2018-03-13

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=634&code_db=610006&code_type=07